

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А.М. ШТАНГРЕТ,
д.е.н., професор, Українська академія друкарства,
М.М. КАРАЇМ,
к.е.н., Українська академія друкарства

Методичні аспекти використання внутрішньогосподарського контролю в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства

У складних умовах господарювання забезпечення економічної безпеки кожного вітчизняного підприємства є пріоритетним завданням, виконання якого вимагає удосконалення відповідного методичного забезпечення, що спирається на фактичний досвід роботи та результати наукового пошуку. З'ясовано, що для виявлення, ідентифікації та контролю за процесом розвитку внутрішніх загроз, що є одним із завдань комплексної системи економічної безпеки підприємства, доцільно використовувати інформацію, отриману за результатами проведення внутрішньогосподарського контролю. Також внутрішній контроль уможливує здійснення протидії внутрішнім загрозам шляхом формування інформаційного базису розроблення та реалізації управлінських рішень, пошук резервів ефективного застосування наявних ресурсів та використання ринкових можливостей для забезпечення безпечних умов розвитку підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, внутрішньогосподарський контроль, загроза, безпека, суб'єкт, процес управління.

А.М. ШТАНГРЕТ,
д.э.н., профессор, Украинская академия печати,
М.М. КАРАИМ,
к.э.н., Украинская академия печати

Методические аспекты использования внутреннего контроля в процессе обеспечения экономической безопасности предприятия

В сложных условиях хозяйствования обеспечение экономической безопасности каждого отечественного предприятия является приоритетной задачей, решение которой требует усовершенствования соответствующего методического обеспечения, которое опирается на фактический опыт работы и результаты научного поиска. Выяснено, что для обнаружения, идентификации и контроля за процессом развития внутренних угроз, что является одной из задач комплексной системы экономической безопасности предприятия, целесообразно использовать информацию, полученную по результатам проведения внутреннего контроля. Также внутренний контроль позволяет осуществлять противодействие внутренним угрозам путем формирования информационного базиса разработки и реализации управленческих решений, поиска резервов эффективного применения имеющихся ресурсов и использования рыночных возможностей для обеспечения безопасных условий развития предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, внутрихозяйственный контроль, угроза, безопасность, субъект, процесс управления.

Methodological aspects of internal control in the process of providing economic security

In difficult economic conditions economic security of every domestic enterprises is a priority, performance improvement required by the relevant methodological support, based on actual experience and results of scientific research. It was found that for detection, identification and monitoring of the process of internal threats, which is one of the objectives of the integrated system of economic security, it is advisable to use the information obtained from the results of internal control. Also internal control enables implementation of counter internal threats, by forming an information base development and implementation of management decisions, search for reserves effective use of available resources and use market opportunities to ensure safe conditions for enterprise development.

Keywords: economic security, internal control, danger, security, subject, process management.

Постановка проблеми. В умовах адміністративно-командної системи господарювання внутрішньогосподарський контроль здійснювався незалежними групами народного контролю, які, захищаючи інтереси держави, перевіряли використання підприємствами наданих їм державних фондів ресурсів, виявляли факти безгосподарності, крадіжок державних та суспільних засобів, розробляли заходи щодо компенсації завданих збитків.

У ринкових умовах зацікавленими особами в організації та здійсненні внутрішнього контролю повинні стати власники та керівники підприємницьких структур, адже саме внутрішньогосподарський контроль є одним із найважливіших елементів управління і забезпечує інформацією всі рівні керівництва. Поруч із цим вирішення проблеми збереження бізнесу шляхом використання інформаційного базису, який може бути сформований за результатами проведення внутрішнього контролю та використаний суб'єктами економічної безпеки, стає все актуальнішим.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіук, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, З. Герасимчук, В. Горбулін, В. Духов, М. Ермошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Е. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Н. Реверчук, О. Терещенко, М. Швец, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші. Теоретичні та практичні основи здійснення внутрішнього контролю розглянуті в наукових працях І. Белобжецького, Ф. Бутинця, Б. Валуєва, Н. Виговської, Є. Калюги, Є. Кочеріна, В. Максимової, В. Митрофанова, В. Мурашка, Л. Нападівської, В. Пантелєєва, Г. Соловйова, Л. Сотнікової, В. Суйца, В. Шевчука, А. Шпіга та інших. Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, слід зазначити, що у сучасній науковій літературі та практиці господарювання підприємств недостатньо приділено увагу формуванню теоретико-методичної бази виявлення, розпізнавання та протидії внутрішнім загрозам, зокрема шляхом внутрішньогосподарського контролю.

Метою статті є формування методичних засад використання внутрішньогосподарського контролю в системі економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній контроль як інструмент управління підприємством, як зазначалося вище, відомий уже давно, проте сьогодні керівництво підприємств різних форм власності у переважній більшості не використовує і не приділяє достатньої уваги йому в процесі прийняття управлінських рішень.

Якщо вдається до теоретичних основи внутрішнього контролю, то саме поняття «контроль» походить від латинського *contra rotulus*, що означає зіставлення, протистояння, яке в подальшому набуло поширення у французькому терміні *controle*, тобто спостереження з метою перевірки або реєстр, список [2].

У тлумачному словнику української мови термін «контроль» подається як: 1) перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам; 2) перевірка, обліку діяльності, нагляд; 3) установа чи організація, що здійснює нагляд, або перевірку; 4) особи, що здійснюють перевірку [4; 8].

На нашу думку, з численних варіантів визначення терміну «внутрішній контроль» доцільно виділити перш за все точку зору Ф. Бутинця, який його трактує як постійну, щоденну роботу персоналу підприємства, яка унеможливує будь-які зловживання та відхилення від діючих внутрішніх правил і надає можливість ефективно й економічно використовувати ресурси підприємства, а також захищати інтереси працюючих. Без внутрішнього контролю не може ефективно діяти будь-яка господарська одиниця в суспільстві [3].

У відповідності до поданого трактування С. Михайлевич визначає перелік основних цілей організації системи внутрішньогосподарського контролю на підприємстві [7, с. 468]:

- здійснення упорядкованої і ефективної діяльності підприємств;
- забезпечення своєчасного усунення відхилень та внесення коригувань з боку керівника;
- забезпечення ефективності дотримання розподілу відповідальності і повноважень кожного працівника підприємства;
- забезпечення належних умов зберігання майна підприємства;
- збір, передача, обробка інформації про стан об'єкта та інші.

З нашої точки зору, в контексті зростання важливості забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств до цього переліку завдань доцільно додати ще одне: формування інформаційного базису забезпечення економічної безпеки підприємства. Саме інформаційне забезпечення, яке має формуватися за рахунок внутрішньогосподарського контролю, є основою для визначення та ідентифікації внутрішніх загроз.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для обґрунтування сутності цієї тези перш за все зазначимо, що у нашому трактуванні економічна безпека підприємства – це складна багатофакторної категорії, спрямована на ефективне використання наявних ресурсів та ринкових можливостей, гарантування стійкості та захисту від негативних чинників, реалізацію інтересів за умов сталого соціального та економічного розвитку.

Більшість підприємців та й науковців дотримуються думки, що негативний вплив на економічну безпеку підприємства здійснюється ззовні. На нашу думку, це не зовсім вірний підхід в сьогоденні умовах або ж намагання зняти з себе відповідальність за дії чи бездіяльність, які мали негативні наслідки для функціонування підприємства. Відтак у даному дослідженні пропонуємо сконцентрувати увагу лише на внутрішніх загрозах.

За результатами проведеного аналітичного дослідження було визначено сукупність пріоритетних внутрішніх загроз для вітчизняних промислових підприємств: низький рівень виробничого менеджменту; відсутність або недосконалість маркетингової стратегії; технічне і технологічне відставання; залежність від імпорту матеріалів і устаткування; низька інвестиційна активність; висока плинність висококваліфікованих кадрів; незадовільний фінансовий стан та наявність ознак банкрутства; низька конкурентоспроможність продукції; низький рівень використання ресурсів; незадовільний рівень силової безпеки [6, с. 165].

В умовах кризи світової й вітчизняної економік, коли підприємствам доводиться зіштовхуватись з перманентними загрозами й ризиками, які суттєво знижують поточний рівень їх економічної безпеки, проблема створення системи захисту, тобто комплексної системи економічної безпеки (КСЕБП) стала першочерговою.

Перед КСЕБП у сьогоденні умовах ставиться ціла низка завдань, досягнення яких можливе в тому числі й шляхом здійснення внутрішнього контролю (див. рис.).

На нашу думку, доцільно підкреслити, що внутрішній контроль дозволяє отримувати бухгалтерську інформацію, що відзначається достовірністю, детальністю та доступністю, що є дуже важливим при прийнятті рішень в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Спираючись на твердження Ф. Бутинця, що «контроль – це спостереження з метою перевірки для протидії небажаному: виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку будь-кого» [1, с. 8], можна стверджувати, що суб'єкти безпеки завдяки інформаційному базису, що формується за результатами проведення внутрішнього контролю, можуть розпізнавати момент виникнення та відстежувати процес розвитку внутрішніх загроз, розробляти та контролювати процес реалізації управлінських рішень щодо нейтралізації, гальмування чи уникнення негативної дії певної загрози.

На нашу думку, внутрішньогосподарський контроль в КСЕБП, повинен виконувати наступні завдання: формувати інформаційний базис щодо процесів, які відбуваються на підприємстві; бути основою в процесі прийняття оптимальних рішень в сфері економічної безпеки; надавати інформаційний супровід щодо правильності прийнятих рішень, своєчасності і результативності їх виконання; сприяти виявленню й усуненню тих умов і чинників, які не сприяють забезпеченню безпечних умов розвитку; уможливлувати коригування дій внутрішніх та зовнішніх суб'єктів безпеки; координувати дії персоналу підприємства в сфері забезпечення економічної безпеки підприємства в загальному та в розрізі окремих функціональних сфер.

На сьогодні організація внутрішньогосподарського контролю здійснюється згідно із Законом України «Про бухгалтер-

Досягнення завдань КСЕБП шляхом використання внутрішньогосподарського контролю

ський облік і фінансову звітність в Україні» покладена на керівника підприємства. На підставі затвердженого плану та відповідно до посадових інструкцій працівники, зайняті управлінням, здійснюють систематичний поточний та оперативний контроль за діяльністю підрозділів суб'єкта господарювання. За результатами контрольних перевірок керівництво підприємства приймає рішення щодо усунення причин, які негативно впливають на діяльність суб'єкта господарювання.

Н. Виговська пропонує кілька підходів до організації внутрішнього контролю на підприємствах різних форм власності. Вона зазначає, що «...самостійну систему внутрішнього контролю доцільно створювати на середніх та великих підприємствах зі складною внутрішньою організаційною структурою. На невеликих підприємствах контроль здійснюють за допомогою інтегрованої системи обліку, при цьому спеціальної служби й посади контролера не передбачають, а його функції може виконувати головний бухгалтер або спеціально уповноважений працівник підприємства...» [5, с. 362].

Загалом погоджуючись з точкою зору Н. Виговської, вважаємо, що на середніх та великих підприємствах підрозділ внутрішнього контролю повинен мати подвійне підпорядкування, тобто виконувати функції й щодо моніторингу внутрішнього середовища в межах КСЕБП. На малих підприємствах первинну інформацію мусить готувати головний бухгалтер чи його заступник, але вона має бути структуризованою, з чіткою періодичністю подання та прив'язана до показників, які дозволяють ідентифікувати появу внутрішньої загрози на ранніх етапах розвитку. Відповідно до цього персонал підрозділу чи особа, яка здійснює внутрішній контроль, є напівспеціалізованим суб'єктом економічної безпеки підприємства.

З нашої точки зору, важливим є й той момент, що внутрішній контроль дає змогу виявити не тільки недоліки в діяльності підприємств як основу для виявлення моменту появи внутрішніх загроз, а й невикористані резерви для підвищення ефективності діяльності, тобто досягнення економічних інтересів, що є також одним із завдань КСЕБП.

Висновки

У відповідності до основних завдань, які передбачають надання керівникові повної та правдивої інформації щодо фінансово-господарського стану підприємства, внутрішньо-господарський контроль є складовою КСЕБП, оскільки дана інформація є основою для визначення, ідентифікації, а в подальшому розроблення захисних заходів та контролю за їхньою реалізацією стосовно внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства.

Подальшого дослідження потребують методичні засади ідентифікації внутрішніх загроз, зокрема в частині визначення індикаторів, які лежать в основі інформації, яку отримують за результатами проведення внутрішньогосподарського контролю.

Список використаних джерел

1. Аудит і ревізія підприємницької діяльності. Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / Ф.Ф. Бутинець та ін.; За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 416 с.
2. Большой экономический словарь [Текст] / ред. А.Н. Азрилиян. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
3. Бутинець Ф. Ф. Контроль внутрішньогосподарський чи внутрішній? [Електрон. ресурс] / Ф. Ф. Бутинець. – Режим доступу до статті: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/publishing/wzbirnik/econom/2_14/1.pdf.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
5. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: моногр. / Н.Г. Виговська – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532 с.
6. Економічна безпека підприємства: підруч. / А.М. Штангрет, М.М. Караїм, О.В. Халіна, Х.О. Мандзіновська; за заг. ред. А.М. Штангрета. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2016. – 284 с.
7. Михалевич С. Сутність внутрішньогосподарського контролю та його організація на швейних підприємствах / С. Михалевич // Економічний аналіз. 2010. – Випуск 6. – С. 467–469.
8. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2-е вид., випр. – К.: Аконті, 2007. – (Серія «Нові словники»). Т. 1: А – К. – 926 с.
9. Подоляничук О.А. Внутрішньогосподарський контроль у діяльності сільськогосподарських підприємств / О.А. Подоляничук // Економіка АПК. – 2010. – №10. – С. 109–112.

УДК 336.51:031.11

Т.І. ЄВЕНКО,

к.е.н, ст. викладач кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Оцінка ефективності фінансової державної підтримки сільськогосподарських підприємств України

У статті проведено аналіз стану та динаміки державної підтримки в Україні, в тому числі оцінка фінансової державної підтримки сільськогосподарських виробників у міжнародному порівнянні. Визначено основні шляхи та перспективи розвитку фінансової державної підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, підтримка виробників сільськогосподарської продукції, сільськогосподарські підприємства, дотації, доплати, компенсації.

Т.И. ЕВЕНКО,

к.е.н, ст. преподаватель кафедры финансов, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Оценка эффективности государственной финансовой поддержки сельскохозяйственных предприятий Украины